

Бабаев Д.Б., Матисаков Ж.К.

**ИШМЕРДҮҮЛҮК МАМИЛЕ АЗЫРКЫ БИЛИМ БЕРҮҮНҮ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН
ПСИХОЛОГИЯЛЫК-ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗИ КАТАРЫ**

Бабаев Д.Б., Матисаков Ж.К.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД В КАЧЕСТВЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ**

D.B. Babaev, Zh.K. Matisakov

**ACTIVITY APPROACH AS PSYCHO-PEDAGOGICAL BASES OF EDUCATION
DEVELOPMENT AT THE PRESENT TIME**

УДК:371.125.3.69

Ишмердүүлүктү калыптандыруу процессине анализ жүргүзүлдү. Ишмердүүлүк мамиленин концепциялык схемалары иштелип чыкты.

Проведен анализ по процессу схематизации трудолюбия. Разработана схема концепции по подходу к трудолюбию.

Analysis of the scheta tiza tion process was carried out. The concert in approach to industry scheme was developed. The scheme of concert in approach to industry was developed.

Психологиядагы ишмердүүлүк мамиле [1], психика жана аң-сезим, алардын өнүгүүсү жана калыптанышы субъекттин предметтик ишмердүүлүгүнүн ар кандай формасында окуп үйрөтүлгөн теориялык-усулдук жана конкреттүү – эмпирикалык изилдөөлөрдүн жыйындысы. XX кылымдын 30-жылдарында ишмердүүлүк мамилесинин, бир жагынан С.Л. Рубинштейндин психологиялык мектеби тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрү боюнча [2], экинчи жагынан А.Н. Леонтьевдин изилдөөлөрү боюнча эки варианты калыптанган. Азыркы учурда, ишмердүүлүк мамиленин эки варианты тең постсоветтик мамлекеттерде гана эмес, Батыш Европа мамлекеттеринде, ошондой эле АКШда, Японияда жана Латин Америка мамлекеттеринде да өнүгүүдө.

Ишмердүүлүк мамиле боюнча изилдөөлөрдүн чегинде психологиянын бир канча маанилүү теориялык проблемалары иштелип чыккан, анын ичинде: аң-сезимдин түзүлүшүнүн проблемасы, интериоризация проблемасы аң-сезимди калыптандыруунун маанилүү механизми катары, ишмердүүлүк мамилесинде иштелип чыккан “жетектөөчү ишмердүүлүк” түшүнүгүн колдонуу менен психологиялык өнүгүүнүн мезгилдештирүү пролемасы ж.б.

Ишмердүүлүк мамиленин пайда болушу менен психологдор тарабынан ишмердүүлүктүн көп сандаган концепциялык схемалары сунушталган, алардын жалпыланышы 1-таблицада келтирилди.

1-таблица. Ар түрдүү авторлор тарабынан сунушталган ишмердүүлүктүн схемалары

Автор	Ишмердүүлүктүн схемалары
Классикалык схема	Максат-каражат-жыйынтык
А.Н. Леонтьев	Мотив-максат-шарт – операция-аракет
С.Л. Рубинштейн	Мотив-максат-каражат – социалдык абал -жыйынтык-баалоо
В.В. Давыдов	Муктаждык – мотив-маселе – аркеттин ыгы
Г.П. Щедровский	Максат-маселе – баштапкы материал-каражат- процедура-продукт
О.А. Конопкин	Максат-шарттардын модели - программа – ийгиликтин критерийи- жыйынтыктар жөнүндө маалымат – коррекция жөнүндө чечим
В.Д. Шадриков	Мотив- максат- программа-маалыматтык негиз – чечимди кабыл алуу- кесиптик маанилүү сапаттар
Г.В. Суходольский	Муктаждык- багыттуулук - мотив – максат- жыйынтык – баалоо
В.Э. Мильман	Муктаждык-мотив- объект – максат – чөйрөнүн шарттары – каражаттар – состав – текшерүү – баалоо- продукт

Ишмердүүлүк мамиленин жалпы психологиялык идеялары психологиянын түрдүү тармактарында (социалдык, өспүрүм, педагогикалык ж.б.) өнүгүп жаткан ишмердүү – багытталган теория үчүн негиз болуп саналат. Атап айтканда, А.Н. Леонтьев белгилендей, аң-сезимдин ички планы интериоризация процессинде, эң алгач адамды предметтер дүйнөсү менен байланыштырган практикалык аракеттерде калыптанат.

Акыл эс аракеттерин этабы менен калыптандыруу концепциясында алты этапты бөлүп көрсөтүүгө болот, аларды аткаруу учурунда акыл эс аракеттери

жана түшүнүктөрү [3] калыптанат. Биринчи этапта аракеттин мотивациялык негизи калыптанат (субъекттин аткарыла турган аракеттин максаттарына жана маселелерине жана өздөштүрүлө турган материалдын мазмунуна болгон мамилелер түзүлөт). Экинчи этапта аракеттин багытынын негиздеринин схемасы түзүлөт (багыттардын жана көрсөтмөлөрдүн системасы такталат). Аракеттерди өздөштүрүү процессинде бул схема дайыма текшерилип, такталат. Үчүнчү этап – аракеттерди материалдык жана материалдашкан формада калыптандыруу.

Төртүнчү этап – «ачуу социалдашкан сүйлөө», аракеттин тутумун бир канча ирет бекемдөөнү ар кандай маселелерди системалуу түрдө туура чечүүнүн натыйжасында багытталган схеманы жандуу колдонуунун зарылдыгы жоголот: анын мазмуну, аракеттин түзүлүшү үчүн таяныч болуп чыккан сөздө жатат. Бешинчи этапта (өзүнчө кобурап сүйлөп аракетти калыптандыруу) сөздүн сырткы, үндүк катышы акырындап жоголот. Жыйынтыктоочу, алтынчы этапта сөздүк процесс аң сезимде акыркы жыйынтыкты - аракеттин предметтик мазмунун калтыруу менен андан чыгып кетет. Аракет ар бир этапта абдан тез автоматтык агымга ээ болуп, байкалбастан өзгөрөт. Мына ошентип, акыл эс аракети этаптуу түрдө өзгөргөн продукт болуп саналат.

Аракеттин көз карандысыз (биринчи) мүнөздөмөлөрүнө [3] төмөндөгүлөр кирет: материалдык, сырткы сөз, акыл-эс формасынын жалпылыгы, жайылмалуулугу жана өздөштүрүмдүүлүгү (жеңилдиги, автоматташтырылгандыгы, аткаруу тездиги). Экинчи мүнөздөмөлөрүнө разумность, сознательность, абстракттуулук, бекемдик кирет.

2-таблица. Аракеттин багытталган негиздеги типтери [3]

Аракеттин багытталган негиздеги мүнөздөмөсү			
Типтер	Жалпылануучулугу	Толуктугу	Алуу ыкмасы
1	Конкреттүү	Толук эмес	Өз алдынча түзүлдү
2	Конкреттүү	Толук	Даяр берилет
3	Жалпылоо	Толук	Өз алдынча түзүлдү
4	Жалпылоо	Толук	Даяр берилет
5	Жалпылоо	Толук эмес	Даяр берилет
6	Жалпылоо	Толук эмес	Өз алдынча түзүлдү
7	Конкреттүү	Толук	Өз алдынча түзүлдү
8	Конкреттүү	Толук эмес	Даяр берилет

Толук эмес багытталган негиздеги типтер жемиштүү болбой тургандыгын изилдөөлөр көрсөттү. Эгерде багытталган негиз толук тутумга ээ болсо, анда багыттар бүтүндөй класстагы кубулуштарга

мүнөздүү болгон жалпыланган түрдө чагылдырылат. Бирок, ар бир конкреттүү учурда аракеттин багытталган негизи объект тарабынан жалпы усулдун жардамында түзүлөт (үчүнчү типтеги багытталган негиз), ошондуктан, багытталган негизде түзүлгөн аракетке калыптандуунун тездиги жана катасыздыгы эле тиешелүү болбостон туруктуулук жана ордунан которуунун кендиги да тиешелүү болот, башкача айтканда, аракет жемиштүү түрдө калыптанат.

Акыл аракеттери этаптуу түрдө калыптанганда сырткы текшерүү акырындап ички текшерүү менен алмашуусу зарыл. Анан да, өздөштүрүү процессинин биринчи этаптарында текшерүү оперативдүү болушу керек.

Даяр аракеттердин негизинде жаңы түшүнүктөрдүн калыптандуусу бир канча этаптарды өткөрүп ийүү менен [3] ишке ашуусу аныкталган. Өткөрүп ийген этаптардын саны коюлган маселенин татаалдыгы менен аныкталат.

Изилдөөлөр төмөндөгүнү көрсөттү:

1. башка этаптарда аракеттерди баардык тарабынан өздөштүрүүнү уюштуруу учурунда аракеттин сырткы сүйлөө этабын өткөрүп жиберүү аракеттин калыптандуу процессин кыйындатат, анын үстүнө аракеттин каалагандай чыгуу формасында орун алат.

2. аракеттин сырткы сүйлөө этабын өткөрүп жиберүү негизги эмес касиеттерди абстракташтыруу процессин кыйындатат, ансыз аракет түшүнүктүү формага которула албайт.

3. материалдык аракет этабында колдун активдүү аракетин жоготуу учурунда толук кандуу түшүнүктү калыптандыруу мүмкүн эмес.

Эгерде, ишмердүүлүктү калыптандыруу процессинде мүмкүн болгон таанып билүү аракеттеринин баардык системасы акырындап ачылат, ал эми окутуу процессинде окуучулардын таанып-билүү мүмкүнчүлүктөрү [4] өнүкпөстөн, билимдердин топтолушу ишке ашат.

Адабияттар:

1. Педагогика: Большая современная энциклопедия /Сост. Е.С. Рапацевич. -Мн.: «Соврем. слово», 2005.-720 с.
2. Рубинштейн С.Л., Основы общей психологии: В 2т.- М.: Педагогика, 1998.- Т.2.- 163 с.
3. Тальзина Н.Ф., Управление процессом усвоения знаний.- М.: МГУ, 1984.- 344 с.
4. Баженов М.В., Горбуши Д.Ш., Любимов К.В. Visual Basic как инструмент решения учебных физических задач // XV международная конференция “Применение новых технологий в образовании”. Троицк. 29-30 июня 2004г. – Тровант, 2004. – с. 27-28.

Рецензент: д.ф-м.н., профессор Ташполотов Ы.